

Лук'янчук Яна Владиславівна
Житомирський державний технологічний університет
Науковий керівник:
к.е.н., доц. Кулаковська Л.П.

ВАРТІСТЬ ТА ЦІНА РОБОЧОЇ СИЛИ

Купівля-продаж робочої сили перетворює її на товар. Товар „робоча сила”, як і будь-який інший товар, має вартість і споживчу вартість. Життя людини – це необхідна умова існування товару „робоча сила”. Воно залежить від споживання людиною необхідних засобів існування. Тому вартість „робочої сили” зводиться до вартості засобів, необхідних для життя працівника та відтворення його робочої сили (їжа, одяг, житло, засоби утримання сім'ї, кошти для навчання, підвищення кваліфікації та ін.). Таким чином, вартість робочої сили дорівнює вартості засобів існування, необхідних для життя та утримання членів сім'ї.

Робоча сила, як це вже визначено, – це здатність людини до праці, а сама праця – це процес реалізації цієї здібності.

Робоча сила як товар має споживчу вартість і вартість. Водночас вона є специфічним товаром (відмінним від більшості інших). Його своєрідність зумовлена унікальністю самої людини. Це надає вартісним властивостям людської робочої сили особливого характеру і позначається на кожній з її сторін.

Розглянемо спочатку вартість товару робоча сила.

Як відомо, вартість будь-якого товару визначається витратами суспільно необхідної праці для його виготовлення. Це так само стосується і робочої сили. Для того, щоб сформувати здатність людини до праці і постійно її підтримувати, необхідно постійно задовольняти фізіологічні, інтелектуальні та культурні потреби людини. Людина повинна їсти, пити, мати житло, користуватись тими благами, які існують у суспільстві і є нормою для забезпечення життя людини (читати книжки, газети, дивитись телевізор, відпочивати, користуватись засобами спілкування тощо). Тільки доступ до всіх цих необхідних, з погляду нормального розвитку людини, матеріальних благ і послуг забезпечує необхідний для суспільства рівень відтворення робочої сили. Вартість усіх цих товарів і послуг входить у вартість робочої сили.

Робоча сила невіддільна від самої людини, але остання є смертною, і вік її дуже короткий. Водночас суспільне виробництво вимагає постійної наявності відповідної кількості робочої сили. Це означає, що постійно необхідно відтворювати нову робочу силу в процесі її біологічного відтворення, яке є складовою процесу суспільного відтворення робочої сили. А оскільки цей процес відбувається в межах такого соціального осередку, як сім'я, то у вартість робочої сили буде входити і вартість тих благ і послуг, які необхідні для існування сім'ї працівника і для підготовки підростаючої робочої сили. Отже, вартість робочої сили включає і вартість витрат на утримання сім'ї, на виховання дітей, на їх навчання й розвиток.

Оскільки відтворення робочої сили передбачає споживання певної кількості матеріальних благ і послуг, а вони виступають у товарній формі і, отже, мають певну вартість, то загалом вартість робочої сили можна визначити. Скажімо, щоб визначити денну вартість робочої сили, можна взяти вартість тих товарів і послуг, що працівник і його сім'я споживають щоденно, і помножити на кількість днів за рік. Потім можна взяти ті споживчі вартості, які працівник і його сім'я споживають раз на тиждень, і помножити на кількість тижнів за рік. Далі можна аналогічно взяти вартість тієї товарної маси, що споживається сім'єю один раз на квартал і помножити на 4 і т.д. Усю цю вартість слід скласти і поділити на 365 днів, і ми отримаємо вартість робочої сили, розраховану на один день.

Вартість цього специфічного товару, як і будь-якого іншого, змінюється під впливом зміни витрат на його відтворення. Щодо цього, то тут діють різні чинники, які можуть привести як до зростання вартості робочої сили, так і до її зменшення. До факторів, які приводять до зростання вартості робочої сили, варто віднести зростання потреб людини. У цьому напрямі діє і такий чинник, як підвищення інтенсивності праці. До факторів, що сприяють зменшенню вартості цього товару, відносять, перш за все, зростання продуктивності суспільної праці. Особливо помітно це тоді, коли продуктивність праці зростає в тих галузях, продукція яких формує споживчий кошик найманого працівника. Аналогічну дію мають і такі чинники, як використання жіночої та дитячої праці, а також зменшення витрат на навчання. Взаємодія цих двох протилежних тенденцій у зміні вартості робочої сили і формує реальну вартість товару робоча сила на кожний даний проміжок історичного часу.

Знижує вартість товару робоча сила зростання суспільної продуктивності праці (насамперед у галузях, де виробляються предмети особистого споживання, оскільки при цьому меншою стає вартість життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили найманого працівника та членів його сім'ї); зниження якості праці (що демонструє зв'язок мінової вартості робочої сили з її споживчою вартістю); застосування жіночої і дитячої праці, праці мігрантів. Так, навіть у Європі налічується до 1,5 млн. працюючих дітей віком від 5 до 14 років. Вплив цих факторів послаблює дію морального, соціального та інших елементів вартості робочої сили внаслідок її здешевлення. Крім того, заробітки жінок і дітей здешевлюють сукупні витрати на відтворення життя всієї сім'ї.

Підвищення вартості робочої сили відбувається внаслідок зростання інтенсивності праці (фізичної і розумової) та матеріальних, духовних і соціальних потреб, зумовленого насамперед дією об'єктивного економічного закону зростання потреб; ускладнення робочої сили, тобто підвищення її загальноосвітнього і кваліфікаційного рівнів, потреб у набутті кількох спеціальностей, значною мірою породженого дією закону переміни праці; погіршення стану навколишнього середовища, особливо у великих містах, що вимагає додаткових витрат на відтворення робочої сили нормальної якості; подорожчання послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, комунальних послуг та ін.; поліпшення якості праці. Усі ці фактори найвідчутніше виявляються у зростанні реальної заробітної плати як грошового вираження вартості і ціни робочої сили та результативності праці.

Водночас вартість і ціна робочої сили збігаються лише за рівності попиту і пропозиції на цей специфічний товар. На думку Я. Певзнера та С. Брагінського (яка відображає теорію загальної рівноваги), за рівноваги попиту і пропозиції

вартість послуг усіх факторів (у тому числі робочої сили) відповідає їх граничній продуктивності, тобто внеску у виробництво продукту (вартості). Саме вона і виплачується продавцю послуг праці. Конкретніше, ця величина визначається не тим, як оцінює підприємець потреби працівника для підтримання його життє- і працездатності, а результатами праці, тобто продуктивністю праці кожного власника робочої сили зокрема. Такий підхід засвідчує спробу оцінити вартість товару з точки зору не лише суспільних затрат виробництва, а і його корисності, тобто корисного ефекту.

Друга властивість товару робоча сила – це її споживча вартість. З погляду споживчої вартості специфіка цього товару полягає в тому, що в процесі споживання робочої сили вона не зникає, а створює нову вартість, більшу від вартості самого товару робоча сила. Саме споживча вартість цього специфічного товару є джерелом синергічного ефекту, додаткової вартості в тому числі.

Як відомо, споживча вартість товару – це його корисність для покупця. Скажімо, одяг має для покупця споживчу вартість, бо задовольняє його конкретну потребу, є корисною для нього, бо захищає, наприклад, його від холоду, підкреслює його особистість тощо. З таких самих позицій слід розглядати й споживчу вартість робочої сили. Остання корисна для покупця саме тим, що ця робоча сила здатна створювати більше вартості, ніж її потрібно для повного задоволення потреб людини, тобто для повноцінного відтворення робочої сили. Людина, як жива істота, що здійснює обмін речовин між собою і природою, на відміну від усіх інших живих істот, робить це свідомо, а головне, застосовує при цьому знаряддя праці. І перше, і друге веде до того, що людина створює більше благ, ніж їй потрібно на даний момент. І з розвитком продуктивних сил ця здатність завдяки, головним чином, удосконаленню знарядь праці постійно посилюється. Якщо це перекласти мовою товарного виробництва, то ця властивість реалізується в тому, що найманий працівник своєю працею створює більше вартості, ніж та її кількість, що потрібна для нормального відтворення його робочої сили. Отже, споживча вартість товару робоча сила полягає в її здатності створювати вартість, більшу за вартість самої робочої сили. Саме ця властивість і приваблює капіталіста чи підприємця. Ніхто не буде наймати працівника (купувати його робочу силу), якщо вартість цього товару буде більшою або буде дорівнювати тій вартості, яку робоча сила може створити в процесі праці.

Отже, як будь-який інший товар, робоча сила володіє двома властивостями – вартістю і споживчою вартістю. Вартість робочої сили визначається вартістю засобів існування працівника і його родини, необхідних для підтримки здатності до праці. Якщо розглядати в історичному плані, вартість робочої сили росте в силу чинності закону узвишся потреб, зросту складності, кваліфікації й інтенсивності праці.

Споживча вартість робочої сили укладається в її здатності робити вартості більше, ніж вона сама коштує. Споживча вартість робочої сили, як і всякого іншого товару, здійснюється в користуванні, у споживанні, а її споживання є праця. Покупка робочої сили здійснюється заради її здатності створювати в процесі виробництва додаткову вартість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Б. Селигмен. – М.: „Прогресс”, 1968.
2. Сисмонди С. Новые начала политической экономии, или О богатстве в его отношении к народонаселению. – М., 1936. – Т. I.
3. Словарь современной экономической теории Макмиллана: Пер. с англ. / Под общ. ред. Д.У. Пирса. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 607 с.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов.: Пер. с англ. – М., 1962. Современная экономика: Многоуровневое учебное пособие / Под ред. О.Ю. Мамедова. – Ростов-на-Дону, 1998.
5. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1997.
6. Тойиби А.Д. Постигание истории. – М.: „Прогресс”, 1991.
7. Трансформація моделі економіки України / За ред. В.М. Гейця. – К., 1999.
8. Туган-Барановский М.И. Основы политической экономии. – СПб, 1911.
9. Туган-Барановський М.І. Політична економія: Курс популярний. – К.: Наукова думка, 1994.